
ПРОГЛААС

Издание на Филологическия факултет
при Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“

кн. 2, 2019 (год. XXVIII), ISSN 0861-7902

Дора Савова¹

ГРЪЦКИТЕ КНИГИ В БИБЛИОТЕКАТА НА ЕМАНУИЛ ВАСКИДОВИЧ

Dora Savova

THE GREEK BOOKS IN EMANUIL VASKIDOVICH'S LIBRARY

Studying and deciphering the Greek books in Emmanuel's Vaskidovich's library motivate us to rebuild its content. Sorting the titles based on their subject matter and analysing them as prime examples of the European Enlightenment thought allows us to appreciate this fascinating library which contains the most important works of the European Enlightenment and Ancient Greece. The teaching aids for the study of geography, history, philosophy, grammar and vocabulary that belonged to this important teacher of the Revival demonstrate the high level of education that he was able to give the future generations of Bulgarians, some of whom were the leading figures of the post-liberation period in Bulgaria.

Keywords: *European Enlightenment, Greek books, Emmanuel Vaskidovits, library, content.*

Разпознаването и разчитането на списъците на гръцките книги в личната библиотека на Емануил Васкидович ни дават повод за още един опит да реконструираме съдържанието ѝ. Тематичният подбор и анализът на заглавията ни позволяват да оценим по достойнство този внушителен книжен масив, който съдържа най-значителните произведения на европейската просветителска мисъл и на гръцката Античност. Педагогическите пособия, географски, исторически, философски, граматични и речници, които притежава този наш виден възрожденски учител, показват високото ниво на образование, което той успява да даде на поколения българи, някои от които са и между водещите обществени лица в бъдеща свободна България.

Ключови думи: *Европейско просвещение, гръцки книги, Емануил Васкидович, библиотека, съдържание.*

Казусът „лична библиотека“ е интересен сам по себе си, но освен чисто фактологичното изясняване на съдържанието на една лична библиотека, ни кара да си зададем много и от различен тип въпроси. Чисто позитивистичното историческо дирене би ни дало конкретна информация за притежателя на библиотеката, за времето в което е събирана, за икономическия и социалния статус на собственика ѝ, за пътя и разпространението на печатното слово, за промяната на менталитета, вследствие възприятието на новите знания от образованите хора.

Един по-задълбочен преглед на съдържанието и заглавията ѝ може би ни дава възможност за поглед „отвътре“, поглед към процесите, които текат в обществото в онези времена и които се отличават с изключителна динамика. В случая със съдържанието на личната библиотека на Емануил Васкидович въпросите, които възникват, са от изключителен интерес и биха могли да се разгледат както като въпроси с историческо значение – процесите на модернизация в българските земи в сферата на образованието, на четенето, на читалищното дело, на формирането на възгледите и идеите на самия Васкидович, но и на всички читатели, докоснали се до неговите книги. С друг тип търсения в чисто антропологичен ракурс бихме си задали въпроси за сформирането на една просвещенска личност, образована и ползваща образци на чужда култура, но успяла да пречупи тези идеи и знания през призмата на конкретните условия и с успех да даде основание за промяна на същността на образованието по българските земи в рамките и контекста на тогавашната Османска империя.

¹ Дора Савова (Dora Savova) – магистър в магистърска програма „Възраждане и памет“, Исторически факултет, Софийски университет „Св. Климент Охридски“, dora.savova@abv.bg

Наборът от книги, които ползва възрожденският ни учител Емануил Васкидович, препраща към историята на гръцкото възраждане, можем да проследим и влиянията, които изпитват върху себе си и гръцките просветители, били те духовни лица, преподаватели или преводачи, като най-често се изявяват едновременно и като духовни лица, и като преподаватели и преводачи.

Една лична библиотека не може да се сравни с друга само по съдържанието на едни или други книги, винаги трябва да имаме предвид спецификите, при които е създадена. Времето, мястото, колко е отдалечено от мястото на създаване на конкретните книги, най-вече личността на притежателя ѝ, икономическият и социалният му статус трябва да бъдат отчетени и анализирани, за да оценим усилията, които му е коствало събирането на книги.

Съдържанието на библиотеката, тази част от нея, с която работя, е съставено изключително от произведения на гръцки, древногръцки, преводни произведения на европейски автори на гръцки език, както и древногръцки произведения на латински език. Този факт ме насочва към търсения почти изцяло в гръцкото книжовно наследство и използване на анализи и изследвания най-вече на гръцките колеги филолози, библиографи и историци².

Преди повече от три години в ръцете ми попадна дигитализирана инвентарна книга на гръцките книги, библиотека „Ем. Васкидович“ читалище „Еленка и Кирил Д. Аврамови“. На корицата е отбелязано „Инвентар за гръцките книги, описани от д-р Цв. Радославов“, на първа страница надписът гласи: „Инвентарна книга на гръцките книги в Библиотека „Ем. Васкидович“. Списъкът на гръцките книги е съставен от д-р Цветан Радославов през 1930 г., както е отбелязано в началото му“³.

Възможността да работя с дигитализирания списък на гръцките книги дължа на доц. Юлия Николова, преподавател в Пловдивския университет и почетен гражданин на град Свищов, която потърси съдействие от известната наша елинистка професор Стойна Пороманска в превеждането на списъка на български език и евентуалното каталогизиране на гръцките книги със заглавия, преведени и на български език. Благодарност дължа на професор Пороманска, която ми довери тази задача, не само като превод на заглавията, но и като студент историк, да се опитам в рамките на курсова или дипломна работа да превода списъка, но и да припомня заслугите на останалия леко в сянка наш възрожденски учител Емануил Васкидович. Наличието и употребата на тези книги ни дава също и възможността да проследим един от каналите, по които проникват просвещенските идеи у нас, а именно чрез гръцкото образование и книжнина.

След внимателен преглед на списъците на заглавията, собственост на читалището, запазени в кондиката на училището⁴ от НБКМ, съставени през 1873 г. като дарени книги от Емануил Васкидович, са описани 147 заглавия. Разбира се, фактът, че на много заглавия няма дарител, дали от небрежност,

² Учените, работили по темата, са много, най-вече използвам следните трудове: Δημαράς, Κ. Θ. Νεοελληνικός Διαφωτισμός. Νεοελληνικά Μελετήματα, Αθήνα, 1989; Ηλίου Φ. Ελληνική βιβλιογραφία του 19^{ου} αιώνα. Βιβλία, φυλλάδια, Τ. 1, 1801–1818. Αθήνα, Βιβλιολογικό εργαστήριο του Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο, 1997; Ηλίου, Φ. Η. Προσθήκες στην ελληνική βιβλιογραφία. Τ. Α. Τα βιβλιογραφικά κατάλοιπα του Ε. Legrand και Η. Pernot (1515–1799), Ελληνική βιβλιογραφία του 19^{ου} αιώνα, Τ. 1. Αθήνα, ΜΙΕΤ, 2011. Ηλίου, Φ. Ελληνική βιβλιογραφία του 19^{ου} αιώνα. Τ. 2. 1819–1832. Αθήνα, 2011; Ηλίου, Φ. Κατάλοιπα. Ελληνική βιβλιογραφία 19^{ου} αιώνα. Τόμος Γ, Τα οθωνικά χρόνια, 1833–1836. Μέρος Α, 1833–1844. Αθήνα. ΜΙΕΤ, 2016. Ηλίου, Φ. Παρασχολήματα, Ελληνικά βιβλία στη Βουλγαρία, – Ο Ερανιστής, 15, 1978–1979, 322–329; Νεοελληνικές έρευνες Διογένης. Αθήνα. 1973; Πολίτης, Α. Τέσσερις ιδιωτικές βιβλιοθήκες μέσου τύπου, 18^{ου} αιώνας. Τετράδια εργασίας. Νεοελληνικές βιβλιοθήκες (17^{ου} – 19^{ου} αι.), αρ. 9. Μέρος πρώτο. Αθήνα. Κέντρον νεοελληνικών ερευνών. Εθνικού ιδρύματος ερευνών. 1987; Σειρηνίδου, Β. Το εργαστήριο του λόγιου. Ινστιτούτο ιστορικών ερευνών. Αθήνα, 2013; Δρούλια Λ. Ο Λαυριώτης μοναχός Κύριλλος από την Πάτρα και η βιβλιοθήκη του. – Ο Ερανιστής 15, 1978–1979; Κίτρομηλιδης, Π. Διασπορά – δίκτια – Διαφωτισμός. Τετράδια εργασίας 28, Ειμέλια Μαρία Α. Στασινοπούλου – Μαρία Χριστίνα Χατζηγιάννου, Αθήνα, 2005; Σκλαβενίτης, Ε. Βιβλιολογία-Μνήμων 20, 1998. Γκίνης, Δ. και Βαλέριου Μέξα. Ελληνική βιβλιογραφία 1800–1863. Τ. 1, 2, 3. Εν Αθήναις. 1939. Τόπα, Ο. Προσεγγίζοντας τη βιβλιοθήκη Μηλεών. Ιστορία του βιβλίου και διαφωτισμός. Πτυχιακή εργασία, ελόπτρια Ρίκα Μπενβενίστε. Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Βόλος, 2005; Мерзимекис, Н. Димитриос Стаματοпулос. Принос към описа на гръцките книги в България от Маньо Стоянов. – В: Историята и книгите като приятелство. Сборник в памет на Митко Лачев. Съст. Надя Данова, Св. Иванова, Хр. Темелски. София: Гутенберг, 2007; Χανη-Μουσιδου, Β. Ελληνομάθεια και βουλγάροι λόγιοι τον 19^{ου} αιώνα. Fragmenta Hellenoslavica, I, 2014, 124–133.

³ Инвентарна книга на гръцките книги. Библиотека „Ем. Васкидович“ от 1930 г. Читалище „Еленка и Кирил Д. Аврамови“, Свищов.

⁴ НБКМ БИА ПΑ 7752, 134–144.

или по някакви технически причини – в описа от 1873 г. липсват данните, които биха помогнали в работата. Подписаните от самия Васкидович гръцки книги са описани от Маньо Стоянов (Стойнов, 1978: 62–253) в каталозите, които е публикувал с библиографска справка, ктиторските надписи са 47 заглавия или 50 тома. При това положение единственият подход за възстановяването на съдържанието на личната библиотека на Емануил Васкидович, конкретно на гръцките книги в нея, смятам, че интуитивният, но и логически обоснован подход, с уговорката за бъдещи уточнения и допълнения – да разделим книгите на тематични кръгове, по вид литература и да направим кратък преглед с анализ на наличните тогава подобни произведения, описани в гръцките библиографски справочници, доколкото това е възможно с цел идентифициране на произведенията. Списъкът, с който разполагаме, сам по себе си не е достатъчен за категорично разпознаване на изданията.

Някои от имената на авторите ни навеждат на мисълта, че са будили интерес именно за него, бих предположила дори, че конкретните книги, най-вероятно са принадлежали на Емануил Васкидович. Например произведенията на учителя му от о. Хиос Атанасиос Париос. Той е доста консервативен по дух, книгите са с доста ранна година на издаване. Вероятността младият Васкидович да е донесъл част от книгите, издадени от него, със себе си от остров Хиос е голяма. Книгите, издадени от преките му преподаватели, намерили място на рафтовете на читалищната библиотека, да са били негови лични звучи убедително.

Друг аспект на търсене е чрез малкото известни биографични данни да си „въобразим“ условно, че някои заглавия са закупени именно от Васкидович, въпреки липсата на подпис и вписване на името му в графата на дарителите. Васил Манчов (Манчов, 1982:30) в спомените си отбелязва, че Васкидович поддържа кореспонденция с Неофитос Дукас⁵. В списъка на Радославов намираме следните книги, издадени или редактирани от Дукас:

1) Запазените произведения на Ариан, или изкачването на Александър, издание редактирано и издадено от Неофитос Дукас в седем тома, Виена, 1809, (II, III, V том)

19) Неофитос Дукас, Речи на Атичските оратори. Виена, 1813. (I–IX том)

21) Неофитос Дукас, Речник на славните мъже в История на Тукидид, Виена, 1806.

22) Неофитос Дукас, Речник на изразите в История на Тукидид, Виена, 1806.

66) Иродианос, История на царуването на Марко, осем книги, подготвени и издадени от Неофитос Дукас, Виена, 1813.

94) Неофитос Дукас, Писма за различни случаи, Егина, 1839;

102) Неофитос Дукас, Многотомна Терпситеас, Букурещ, 1802;

110) Аполодорос Атинейски за божиите книги, Виена, 1811;

134) Есхилос, коментар Неофитос Дукас, Егина, 1809;

210) Неофитос Дукас, Събрани съчинения за деца, Виена, 1814;

224) Диалози на Есхиний, три, подготвени от Неофитос Дукас, Виена, 1814;

260) Неофитос Дукас, Наръчник за гръцките училища, Виена, 1805;

272) Неофитос Дукас, Речи на Атичските оратори. Лисиас, Виена, 1813.

Като подписани Маньо Стоянов (Стойнов, 1978) изброява:

Запазените произведения на Ариан или изкачването на Александър, редактирани и издадени от Неофитос Дукас в седем тома, Виена, 1809, под № 802, но от том II–VII., под № 887 е Иродианос,

История на царуването на Марко, осем книги, подготвени и издадени от Неофитос Дукас, Виена, 1813., под № 892 е Педагогика или първите уроци на децата от Неофитос Дукас, Виена, 1813. Това заглавие не е вписано от Цветан Радославов през 1930 г., но Маньо Стоянов го описва през 1978 г. като налично в читалище „Аврамови“. Такъв тип пропуски и неточности биха направили един количествен анализ твърде неточен, а може би и с погрешни изводи.

Под № 899 е Диалози на Есхиний, три книги, подготвени от Неофитос Дукас, Виена, 1814., под №1369 е Есхий, с коментари на Неофитос Дукас, том I и II, Егина, 1839.

⁵ Архимандрит Неофитос Дукас влага всичките си средства в издаването на книгите си, които безвъзмездно изпраща на училища и по-бедни ученици. Изданията му достигат до сто заглавия приблизително, това са около 50 000 тома, според К. Димарас (Διμαράς, 1989: 343), раздадени от автора в гръкоезичното пространство. Той издава древногръцки произведения, коментари, преводи, изследвания, бележки, обръщения и писма, поучителни справочници, диалози, повечето от които на архаичен гръцки език.

Под № 1379 намираме Неофитос Дукас, писма за различни случаи, Егина, 1839; № 1384 Теокритос, от Неофитос Дукас, 1839; Пиндарос, от Неофитос Дукас, Атина, 1842, том II и III е под № 1484.

Това състояние на описите ни дава данни за 8 заглавия с ктиторски подпис, състоящи се от 15 тома. От двата списъка преброяваме общо 41 тома от този автор. Не само подписите на Васкидович ни навеждат на мисълта, че произведенията на Неофитос Дукас са събирани от него. Добре ще е за яснота да опишем накратко живота и творбите на Неофитос Дука и защо Васкидович проявява специален интерес към творчеството му.

Изявена фигура на гръцките просветители от края на XVIII и началото на XX век, Неофитос Дукас е част от гръцкия клир, работи и като учител, издава учебници, прави преводи. Той служи в гръцката църква във Виена от 1803 г., а през 1815 г. заема директорското място на гръцката гимназия в Букурещ. За заслугите си като педагог е въздигнат в сан архимандрит. Участник в заверата, след освобождението на Гърция Дукас става директор на сиропиталището в Егина. Заедно с Георгиос Генадис основава академията Ризариос и оставя след себе си множество помагала. Възгледите му са консервативни, радетел е за запазване на архаизмите в гръцкия език и остава със славата на един от най-значимите педагози на Просвещението. Известно ни е наличието на 13 издания, някои многотомни, както видяхме, от които в Свищовското читалище липсват някои от томове на поредиците. Дукас подпомага много училища, като ги снабдява със свои трудове. Имайки предвид, че личният архив на Емануил Васкидович е безвъзвратно изгубен, бихме могли да насочим към архивите на самия Неофитос Дукас усилията си за начина, по който са се снабдявали с тези помагала, а също и за отношенията между архимандрит Неофитос Дукас и Емануил Васкидович. Това е било желателно, за да обогатим сведенията си за нашите възрожденски дейци и мястото им в очите на чуждите интелектуалци кръгове.

Ако се опитам да обособя в тематични раздели педагогическата литература, би било интересно да проследим колко богати справочници и модерни за епохата си произведения съдържа книгохранилището на Свищовската библиотека.

За географските помагала, или Промяна в разбирането за пространството

Проникването на идеите на европейската модерна мисъл в гръцкоговорещите територии на Османската империя променя и понятието, и разбирането за разстояния и изобщо за пространство. В традиционното мислене дотогава пространството се определя според местата на поклонение – Света гора, Божи гроб, Синай. Новите места на културни средища налагат издаването на помагала и публикации за запознаване на читателите чрез преводи на европейски трудове или създаването на нови, с практични знания учебници (Κιτρομηλίδης, 1999).

Според гръцкият историк Пасхалис Китромилидис най-значимите творби от периода на гръцкото Просвещение и от този тип са: „Γεωγραφία γραμματική“ (1760) на Γρηγόριου Φατσέα, „Θεωρία της Γεωγραφίας“ (1781) на Ιώσηπου Μοισιόδακα, „Γεωγραφία νεωτερική“ (1791), общо дело на Κωνσταντά и Φιλίππιδη.

Разбира се, от годините на издаване виждаме, че това са доста ранни трудове, за да присъстват сред книгите на Свищовското читалище. При по-внимателно преглеждане на заглавията, присъстващи в списъка, изготвен от Цветан Радославов, както и в списъка с гръцки книги, собственост на читалището към 1873 г., също и описаните гръцки книги от Маньо Стоянов през 1978 г., установяваме присъствието на всички тези най-важни географски помагала в осъвременени издания. Това ни дава правото да твърдим, че подготовката по география на свищовските ученици е била на европейско ниво. Като екземпляр, подписан от самия Васкидович, под № 209 в книгата на Маньо Стоянов, виждаме, че присъства „Σχολαστική Γεωγραφία . . . υπό Αδάμ Χ. Γασπάρεως. Εν Βιέννη, 1808“, същата книга е налична и през 1930 г. и присъства в списъка на Ц. Радославов под № 209.

Географските справочници от списъка на Радославов са:

46) Нова география на Констанда и Филипиди от 1791 г. (липсват заглавните листове, предполагаем, че това е изданието)

185) Адам Гаспареос. Подробна география, Виена, 1802;

146) Адам Гаспареос. Общо въведение в географията. Т. I, II, Виена, 1816;

- 154) Елементарни уроци по география. П. Йонидис, Атина, 1842;
 194) Основи на географията (превод от английски), Смирна, 1849;
 209) География на Гаспареос, превод на К. Капетанаки, Виена, 1808 (подпис на Васкидович, списък Стоянов № 209);
 281) Н. Хортакис, География, математика, физика и политика (учебници);
 242) Адрианос Валвис, География (превод от френски) от К. М. Кумас, Виена, 1828;
 93) Н. Хортакис. География, математика, физика и политика, Атина, 1839;
 23) Сбирка от географски съчинения с разходи на братя Зосимадис;
 40) К. М. Кумас. Кратко описание на науките за неопитните, Виена, 1819. (подписана от Васкидович по списък БИА II А 7752 – № 131);

141) Стефанос Комитас, Педагогически уроци. Стара география, Пеща, 1828.

От списъка на Радославов липсва, но в БИА II А 7752 под № 212 като дарена от Васкидович фигурира „География елементарна, математика, физика, политика древна и съвременна“, втори том, за пръв път преведена и допълнена през 1836... допълнена и поправена но уроците за съвременна география, издателство Коромила, за ползване от гръцките училища, Йоаннис Коконис, 1846.

Тук е добре да коментираме, че в подписаното произведение от К. Кума „Кратко описание за неопитните“ от 1819 г. в раздела за география са нанесени промените, които стават в Европа след Виенския конгрес, новообразуваните „съюзи“ и новото равновесие на силите. За написването на книгата Кумас използва пособията по география, в австрийските училища на германеца Стейн и на французина Фриевил (Μποζώνη 2012: 261).

Библиографски интерес представлява луксозното издание с доста висока цена и медни релефи на заглавните страници „Авва Вартоломеос, Пътешествия на младия Анахарсис в Гърция“ (Виена, 1819 г. – под № 18 в списъка на Радославов), превод на френското издание от 1787 г. на Жан-Жак Бартел. Запознава читателите с древна Гърция, културата и историята ѝ, включва и модерен атлас. Поредицата би могла да се счита и за помагало към историческата наука.

Исторически трудове

Историческото съзнание представлява един от основните структуриращи елементи на културата, защото във всяка епоха отразява представата за света, мястото на човека в него и най-вече позицията на господстващите. Историческата наука се развива в тясна взаимовръзка с духовните и социални промени съпътстващи епохата (Данова, 1994: 23). Изследователите на Просвещението отбелязват, че интересът към историята е особено силен в този период. Те възлагат на историята дидактическата задача да е учителка за това, кое е добро, истина, справедливост и несправедливост (Данова, 1994: 25). Историческите трудове, които намираме между разчетените досега заглавия, са общо 23 книги. Заглавията, подписани от Васкидович, са: „История на стара Гърция“, т. I, Керкира от 1949 г., и „Кратка обща история“ на Димитриос Дарварис, издадена във Виена през 1818 г. В списъка на читалището намираме доста заглавия с историческо съдържание, без претенции да доказваме чии са били книгите, историческите произведения винаги са се радвали на успех сред широк кръг от читатели, интересно би било за мен да направя оглед на книжните тела с цел да се установи, доколкото това е възможно, кои произведения са били най-четени.

Заглавията от списък Радославов с историческа тематика са:

- 1) Запазените произведения на Ариан, или Изкачването на Александър в седем тома, Неофитос Дукас, Виена, 1809 г.
 17) История на човешките действия, Кумас, Виена, 1830.
 18) Авва Вартоломеос, Пътешествия на младия Анахарсис в Гърция, Виена, 1819.
 20) Тукитид Олорос. За Пелопонеската война, Н. Дукас, десет тома, Виена.
 21) Речник на славните мъже в История на Тукитид, Виена, 1806.
 22) Речник на изразите в История на Тукитид, Виена, 1806.
 40) Кратко описание на науките за неопитните, Виена, 1819.
 52) Кримската война написана от барон Визанкур, 1860.
 62) Изследване за войната на Русия срещу Турция през 1828 и 1829, Атина, 1854.

76) Камереру Обща история, Атина, 1879.

80) Историческа книга, съдържаща кратки разкази за важни събития, Венеция, 1814.

105) Апостолидис, Света история, Атина, 1855.

130) А. М. Анселмос. Обща история на човешкото общество, Константинопол, 1842.

159) История на Кримския полуостров, Виена, 1792.

172) Йеродиякон Григорис, История на Стария завет, Виена, 1814.

206) Константин Христулос, Исторически преглед на Светото Евангелие, Атина, 1840.

211) Дарварис, Кратка обща история, Виена, 1818.

223) Кратка история на Гърция, Виена, 1807.

229) Ламброс Андониадис, Хронология на общата история, сборник от френски и гръцки, Константинопол, 1808.

286) Амвросиос Франзи, История на възродена Гърция, Атина, 1841.

309) Иродотос, Терпсихора (данни за изданието – година и място на издаване, издател – липсват).

На латински език присъстват и Херодот (Лайпциг, 1809, в три тома); Тукидид (Лайпциг, 1829).

Не можем да не отбележим присъствието на Адамандиос Кораис в библиотеката на читалището.

Произведенията на древногръцки автори, които той издава, са придружени с пролози и забележки за съвременното му състояние на Гърция, за позицията на църквата, станала проводник на интересите на Османската империя. За неговите коментари изследователите на Гръцкото просвещение смятат, че преминават отвъд границите на гръцката епикратия. В библиотеката на Свищовското читалище намираме някои от произведенията, издадени от него: „Предшественик на гръцката библиотека“ (Париж, 1805); „Относно прегрешенията и наказанията“ – съчинение на Цезар Векарий в превод от А. Кораис (Париж, 1802), и Плутарх, „Паралелни животописи“.

За „Бележката“ от Адамандиос Кораис в предговора на Плутарх Константинос Димарас коментира, че е считана за най-характерния очерк за тогавашния период, за първи път публикувана на френски през 1803 г. И за историците тя остава като една от най-интересните исторически творби и светъл пример за същността на просвещенския дух.

Философски трактати и „Метафизиката“ на Евгениос Вулгарис също са познати на свищовските жители. Останалият масив от книги е предимно с пособия по математика, граматика, речници, педагогика, но не липсват и поезията, медицински наръчници за правилно хранене, дори анекдоти. Това книжно богатство е достойно дори за европейските лични библиотеки и не им отстъпва нито по осведоменост, нито по функционалност.

Въпросите, които можем да си зададем, разглеждайки съдържанието на книгите, притежавани от Емануил Васкидович, са разнообразни и разкриват много аспекти на темата „личната библиотека“ като фактор за изграждане на личност, посветена на интелектуална дейност, но и като следствие от усилията на един осъзнат просвещенски деятел да разпространява новаторските методи и знанията, до които се е докоснал. Този двустранен процес би могъл да се проследи в бъдещи изследвания, за които имаме достатъчно изворов материал, историографска база, а диренията ни в този аспект, може би, биха представлявали интерес за широк кръг читатели. Казусът за анализиране на заглавията в личната библиотека на Емануил Васкидович ни дава невероятния шанс да проследим навлизането на идеите на Просвещението чрез гръцкото обучение и книжнина в българските земи в периода на османското владичество. Влиянието на тези идеи може да бъде открито във формирането на вярванията и стремежите на възрожденските ни дейтели за църковна и национална независимост в едно по-подробно и конкретно изследване с различен ракурс на дирения. Тази свързаност на българските интелектуални кръгове с идеите на гръцките и европейските просветители ни дава ясна картина за стремежа им за принадлежност към европейския свят и преодоляване на изолацията, на която са подложени в периода на многовековното османско владичество.

ЛИТЕРАТУРА

- Данова 1994:** Данова, Н. *Константин Георгиев Фотинов в културното и идејно политическото развитие на Балканите през XIX век*. Софија: Издателство на Българската академия на науките, 1994. // **Danova, N.** *Konstantin Georgiev Fotinov v kulturnoto i ideyno politicheskoto razvitie na Balkanite prez XIX vek*. Sofia: Izdatelstvo na Balgarskata academia na naukite, 1994.
- Манчов 1982:** Манчов, В. *Спомени. Дописки, тисма*. Софија, 1982. // **Manchov, V.** *Spomeni. Dopiski, pisma*. Sofia, 1982.
- Дημαράς 1989:** Δημαράς, Κ. *Νεοελληνικός Διαφωτισμός*. Αθήνα: Νεοελληνικά Μελετήματα, 1989. // **Dimaras, K.** *Neolinikos Diafotismos*. Athina: Neolinika Meletimata, 1989.
- Κιτρομηλίδης 1999:** Κιτρομηλίδης, Π. *Νεοελληνικός Διαφωτισμός. Οι πολιτικές και κοινωνικές ιδέες*. Αθήνα: ΜΙΕΤ, 1999. // **Kitromilidis, P.** *Neolinikos Diafotismos. I politikes kai koinonikes ideas*. Athina: MIET, 1999.